

דף קלד

- ר"טו. אלו מהדברים דלהלן מותר לעשותם ביום טוב ואלו אסורים?
א. שחיקת כמון וטריפת יין ושמן לצורך מילה, וכן לקדרה.
ב. סינון החרדל במסננת שליו; נתינת ביצה באותה מסננת.
ג. המתקת החרדל ע"י כיבוי גחלת או אבן לוהטת בתוכו; הנחת בשר על גחלים לצליה באופן שמכבה אותם.
ד. גיבון גבינה.

א. שוחקים כמון כדרך הרגילה וטורפים יין ושמן ביום טוב לצורך המילה – מפני שראוי לעשות כן לקדרה, לכך לא אסרו חכמים, משא"כ בשבת.

ב. אין מסננים את החרדל במסננת שלו מפני שנראה כבורר (ואינו בורר ממש כי גם הפסולת ראויה לאכילה. תוס' ור"פ. וע' שעה"צ ש"ט, מה). אבל נותנים ביצה במסננת שלו (לייפות מראיתו. רש"י, עפ"י גמרא להלן קמ.). – שאין זה כבורר.

אם לא היה אפשר לסנן החרדל ביום טוב – מותר לסנן ביו"ט (מגן אברהם תקי; שו"ע הגר"ז שם ז). ויש מחמירים מפני שדרכו לעשותו לימים הרבה (ע' באור הלכה תקי, ג ד"ה אין). ע"ע להלן קלט-קמ.

ג. אין ממתקים את החרדל ע"י כיבוי גחלת בתוכו – בגחלת של עץ (ששייך בה מלאכת כיבוי מפני שעושה פחם), אבל בגחלת של מתכת מותר.

א. רש"י פרש טעם האיסור שהרי אפשר מבעוד יום. ולפי זה יש מתירים אם לא היה יכול לעשותו מבעוד יום (כן פסק בא"ר תקי). ויש מפרשים הטעם לפי שאין בחרדל צורך אלא למפונקים ומעונגים ביותר ולא לכל אדם, ואין זה בכלל צורך אוכל נפש גמור (עפ"י בעל המאור ור"ן בשם הרא"ה פ"ב דביצה; שו"ע הגר"ז תקי, ח). כיבוי גחלת בחרדל על ידי שינוי; יש מתירים (ע' שעה"צ תקי, יב בשם הגר"א) ויש אוסרים (קו"א לשו"ע הגר"ז תקי אות ד עפ"י רוב הפוסקים. ובמשנ"ב ושעה"צ שם מבואר שאם לא היה יכול מאתמול, ודאי מותר ע"י שינוי).

ב. כתב המגן-אברהם (תקי סק"ז וכ"ה בשו"ע הגר"ז), מותר ליתן ביו"ט שיפוד מלובן לתוך המשקה כדי שיתחמץ המשקה בו ביום. ובמשנ"ב (סקט"ו ובבאה"ל) פקפק בדבר. ובחזון איש (ג, ח) כתב לאסור אפילו השיפוד רותח ואינו אדום.

מותר לצלות בשר על גבי גחלים הגם שמכבה על ידי כן (ואעפ"י שיכול לצלותו בשיפוד. ריטב"א) – מפני שאי אפשר מבעוד יום (שבימו משביח יותר).

מותר להקטין שלהבת הגז ביום טוב כדי להטיב את הבישול שלא ישרף, גם באופן שיכול להשאיר הלהבה כמו שהיא ולהדליק להבה אחרת, כי כל לצורך התבשיל אין חילוק בין כיבוי להדלקה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א קטו קכת וח"ד קג).

ד. אסור לגבן ביום טוב מפני שאפשר מבעוד יום, שלא כלישת פת ביום טוב שמותרת מפני שאי אפשר לעשותה מאתמול טריה כמו היום (כן אמר רב יוסף לאביי).

א. לדעת הרמב"ם (יו"ט א,ה) הרמב"ן הרשב"א והריטב"א (לעיל זה וזאן), מלאכת אוכל נפש שאפשר לעשותה מערב יום טוב בלא הפסד וחסרון – אסרו חכמים לעשותה ביום טוב. ולדברי רש"י (בביצה כג: ע"ש בראשונים) אסור מהתורה. ויש סוברים שמותר אף מדרבנן (עתוס' ורא"ש ור"ן ביצה שם ותוס' שם ג.).

ב. אין חילוק לענין זה אם נמנע מלעשות בערב יום טוב במזיד או ששכח (עפ"י שו"ת מהרי"ל סט).

טז. א. האם מותר בשבת לרחוץ את הילוד בחמין, לפני המילה ולאחריה, ומה דין החמת חמין בשבת לרחיצתו.
ב. האם מותר ליתן חמין ושמן וכד' על גבי המכה, או על גבי מוך שמעליה.

א. מפני הסכנה, מותר לרחוץ את הקטן בין לפני המילה בין לאחריה, ומזלפים עליו (את החמין) ביד דוקא אבל לא בכלי כגון בכוס או בקערה. רבי אלעזר בן עזריה מתיר להרחיצו אף ביום השלישי למילתו שחל להיות בשבת.

נחלקו אמוראים בפירוש דברי תנא קמא; רב יהודה ורבה בר אבוא אמרו שניהם שלא התירו כלל רחיצה כדרכו אלא בזילוף ביד. ורבי פירש שלפני המילה, וכן ביום הראשון (ובשני. רש"י. והרמב"ן חולק) לאחר המילה – רוחץ כדרכו, ואילו ביום השלישי אינו מחמם ולא רוחץ אלא מזלף ביד. ותניא כוותיה. ואעפ"כ היה רבא מוצר על שהורה שלא כשני האמוראים הזקנים, שכמוהם יש לדייק מלשון המשנה.

א. לפי הדעה הראשונה, יתכן שלת"ק אסור ביום השלישי אפילו בזילוף ביד (כן יש מפרשים עפ"י לשון רש"י בד"ה דאי ס"ד – ערשב"א ומהרש"א). ויתכן לפי זה שרבי אלעזר לא התיר אלא בזילוף (עמהרש"א). ויש חולקים וסוברים שגם לת"ק מותר זילוף בשלישי (כן כתב הרשב"א, וכ"ה ברש"י לפי הגהת מהרש"ל).

ב. לפרש"י והרי"ד בפסקיו, לחכמים מותר להרחיץ אף ביום השני למילה. והרמב"ן חולק. ובמילת גדול שאין בשרו מעלה ארוכה מהר, יש אומרים שגם לחכמים מותר לרחוץ ביום השלישי (עפ"י שפת אמת).

רב דימי מסר בשם רבי אלעזר: הלכה כרבי אלעזר בן עזריה. וכן מסר רבין מרבי אבהו בשם רבי אלעזר (רבי יוחנן), בין בחמין שהוחמו בשבת בין מערב שבת, בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה – מפני שסכנה היא לו.

א. וכן פסק הרי"ף. וכתב שרוחצים אותו לאחר המילה עד שלשה ימים. ואילו ברמב"ם (מילה ב) משמע רק לאחר המילה בסמוך או ביום השלישי שאז החולי מתגבר (עפ"י ר"ן). ונראה שהגאונים והרי"ף נקטו להלכה כרבא, שמרחיץ כדרכו ואין צריך זילוף ביד, ואעפ"י שרבא חשש לעצמו אנו נוקטים כדבריו שכן שנו בברייתא (ר"ן). או יתכן שנקטו שלראב"ע אף קודם המילה מרחיץ כדרכו (ערמב"ן).

ב. לדעת הר"ן אין התר לרחצו קודם המילה אלא בחמין שהוחמו מערב שבת ולא בשהוחמו בשבת, ואף אם תידחה המילה ע"כ – שלא התירו מכשירי מילה אפילו אלו שאיסורם משום 'שבות'. ולדעת כמה מהראשונים אפילו הוחמו בשבת באיסור מותר לרחצו קודם המילה, שלא קנסו משום 'מעשה שבת' ולא גזרו 'גזרת מרחצאות' במקום מצוה, [או כיון שהתירו שבות דרחיצה אחר המילה, לא אסרו קודם לכן דהוי כחוכא] (ערא"ש ורשב"א – עפ"י פשט לשון הרי"ף; מ"מ שבת ב, יד; טואו"ח סוס"י שלא; יו"ד רסו. וע' באריכות באג"מ או"ח ח"א קכו, שהוכיח שכן דעת רוב הראשונים, ונקט כן להלכה, ואף לצורך מצוה אחרת כגון טבילת נשים, ע"ש).

ג. החמת חמין בשבת אסורה לפני המילה הגם שתידחה המילה, שהרי מכשירי מילה אינם דוחים את השבת, אבל לאחר המילה מותרת משום סכנה. כן כתבו הרי"ף ושאר ראשונים. ואם נשפכו החמין [או נתפזרו הסממנים וכד'] קודם המילה, ואם ימולו עתה יודעים שיצטרכו להחם מים בשבת לרחצו [או להכין סמנים] לאחר המילה; נחלקו הראשונים אם המילה נדחית, שהרי להלכה מכשירין שאפשר לעשותן מערב שבת אינם דוחים את השבת (רו"ה, רשב"א, ריא"ז, וכן דעת הרמב"ם – כדברי הכס"מ מילה ב, ועוד. וכן הסכימו הפוסקים להלכה), או כיון שעכשיו אין צריך לחלל שבת – מלים, שאין למצוה אלא שעתה, ומה שאחר כך נצטרך להחם – אין לחוש בו, שפיקוח נפש הוא (רמב"ן).

והרי"ד חולק בעיקר הדין וסובר שאין החמת החמין בגדר פיקוח נפש לדחות שבת, ולדעתו לא התירו להחם בשבת אלא על ידי נכרי.

וכתב בשלחן ערוך (שלא, ט): אף שבזמן הגמרא היה הדבר סכנה לתינוק אם לא ירחצוהו, בזמננו אינה סכנה ולפיכך עתה לא נהגו ברחיצה כלל אלא דינו ככל אדם. והרמ"א כתב שנוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה ממתנינים למוצאי שבת. ואם כבר נימול קודם השבת ורואים שיש צורך לרחצו בשבת, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת.

ד. הסכמת האחרונים היא שאין להימנע מלמול מילה ביום חמישי, גם אם היא לאחר היום השמיני, מחשש שמא יצטרכו לחלל עליו את השבת (ע' משנ"ב שלא סקל"ג; אג"מ או"ח ח"א ד).

ב. רב אמר: אין מונעים חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. ושמואל אמר: נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה (גזרה משום שחיקת סממנים, לכן נותן חוץ למכה שאז אין מוכה הדבר שלרפואה הוא עושה. עפ"י רש"י), ותניא כוותיה.

א. פרושו בתוס' על פי הגמרא במקום אחר, שמדובר בנתינת חמין ושמן המעורבים, שניכר שהם באים לרפואה, אבל שמן בעלמא מותר שכן דרך הבריאים בסיכת שמן. ובפסקי הרי"ד פירש על שמן בלבד ובנתינה בכמות גדולה שניכר שעושה לרפואה, ולא התירו אלא סיכה כדרך הבריאים.

ועתה במקומותינו שאין רגילים בסיכת שמן לבריאים, הרי זה כשאר רפואות (עפ"י רמ"א שכו, א). ומסתבר שבגמר מכה שאינו אלא לתענוג, אף עתה מותר בשמן (עפ"י משנ"ב שכה ס"ק ע עב).

ב. הלכה כשמואל שכן שנו בבבלייתא שנותן שמן וחמין חוץ למכה ושותת ויורד לתוכה (רי"ף ו"פ). ואף במקומות שאין רגילים בסיכת שמן מותר באופן זה (משנ"ב שכה סקע"ז).

על גבי מוך אסור ליתן חמין ושמן אפילו לרב – משום סחיטה (כן פרושו בגמרא על פי הברייתות). בזה אסור גם בחמין לבד, אבל שמן לבד – מותר, שאין דרך כיבוס בכך (מג"א שכה סקכ"ד; משנ"ב סקע"ה. וצ"ב מדוע בחמין עם שמן נחשב דרך כיבוס, ושם מדובר רק במעט שמן).

ונותנים מוך או ספוג יבשים על גבי המכה, שהם ניתנים להגנה מחיכוך ולא לריפוי, אבל לא גמי יבש ולא כתייתים (= חתיכות בגדים) שיש בהם משום ריפוי (לפרש"י היינו בגדים חדשים, שלא היו ע"ג מכה מעולם. וי"א דוקא בישנים יש משום ריפוי, ובלבד שלא היו על גבי מכה מעולם. ערי"ף ורא"ש. וכן נפסק בשו"ע).